

ИСТОРИЯ

УДК 272 (476) “XVI–XVII”

КАТАЛІЦКАЯ ЦАРКВА Ў ПОЛАЦКІМ ВАЯВОДСТВЕ Ў КАНЦЫ XVI – ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XVII СТАГОДДЗЯ

канд. гіст. навук, дац. В.У. ГАЛУБОВІЧ
(Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт)

Артыкул прысвечаны гісторыі распаўсюджвання на тэрыторыі Полацкага ваяводства ў канцы XVI – першай палове XVII стагоддзя каталіцкага веравызнання. Насельніцтва Полацкага ваяводства традыцыйна было праваслаўным. У выніку актыўнай дзяржаўнай падтрымкі і фінансавання з прыватных сродкаў уплыў каталіцкай царквы на Полаччыне стаў паступова расці. Асабліва роля ў распаўсюджванні гэтай канфесіі адводзілася полацкай шляхце, значная частка якой у гэты час перайшла пад духоўную апеку Рыма. Менавіта шляхціцы, якія валодалі неабходнымі матэрыяльнымі рэсурсамі, фінансавалі будаўніцтва касцёлаў і прыпісвалі ім свае землі. Распаўсюджванне каталіцызму ўключыла жыхароў Полаччыны ў агульнаеўрапейскія сацыяльна-палітычныя і культурныя працэсы, але і садзейнічала нарастанню рэлігійнага супрацьстаяння.

Уводзіны. Легалізаваная дзейнасць каталіцкай царквы на тэрыторыі Полацкай зямлі, а потым, з 1504 года, Полацкага ваяводства бярэ свой пачатак ад лёсавызначальных пастановаў вялікага князя літоўскага і польскага караля Ягайлы. Утворанае ім 17 лютага 1387 года Віленскае біскупства ахоплівала абшар амаль усёй сучаснай Беларусі, і ў тым ліку Полаччыну. Аднак вялікімі поспехамі за першыя два стагоддзі вольнай місіянерскай дзейнасці на ўсходзе Беларусі каталікі паганарыцца не маглі. Фактычна да другой паловы XVI стагоддзя на тэрыторыі ўсяго ваяводства быў заснаваны адзін каталіцкі кляштар бернардынцаў, ды і той размясціўся не ў цэнтры места, а на Запаллоці [1, с. 453], што адназначна сведчыць пра яго тапаграфічную маргінальнасць. Толькі вірлівае на змены XVI стагоддзе стала часам радыкальнай дэфармацыі канфесійнай структуры мясцовага насельніцтва. Энергічныя спробы ўключэння славянскіх земляў ВКЛ у арбіту заходняй культуры мелі наступствам змены ў тэрытарыяльнай сама-тоеснасці «русінскага» насельніцтва. Запозычаны з польскіх хронік тэрмін «Белая Русь» канчаткова прыжываецца як саманазва ўсходніх ваяводстваў ВКЛ менавіта пасля вызвалення Полацка Стэфанам Баторыем у 1579 годзе [2, с. 320]. Апошняе, на наш погляд, вельмі ўдала сінхранізуецца з запаткаванай тым жа манархам масіраванай экспансіяй каталіцтва на тэрыторыю Полаччыны.

На беларускіх землях ВКЛ, за выключэннем Вільні, першым асяродкам мэтанакіраванай дзейнасці каталіцкай царквы становіцца Полацк. Менавіта тут у 1580 годзе пачаў працу першы калегіум дзякуючы асабістым намаганням Стэфана Баторыя [3, с. 35 – 36]. Усе іншыя навучальныя ўстановы езуітаў, за выключэннем Нясвіжскай калегіі, заснаваныя былі на некалькі дзесяцігоддзяў пазней. Сам факт ранняга з’яўлення калегіума ўплываў на ўспрыманне каталіцтва мясцовым насельніцтвам. Да таго ж, рашэнне аб заснаванні калегіума санкцыянавана было не прыватнай асобай, а манархам. Навучальная ўстанова сканцэнтравала адміністраванне вялікай колькасці храмаў. Па некаторых звестках, толькі на пачатку дзейнасці пад кіраўніцтвам калегіума было 16 касцёлаў [4, с. 103], але дзе яны інсавалі невядома. Пэўную значнасць мела і тое, што калегіум быў разлічаны на адносна вялікую колькасць манахаў, што было неабходна як для арганізацыі навучальнага працэсу, так і для вядзення гаспадарчай дзейнасці [4, с. 106]. Аўтарытэт езуіцкага ордэна на Полаччыне меў таксама важкія матэрыяльныя абгрунтаванні: па дадзеных на 1653 год, езуіты валодалі 2075 дымамі з 2779 дымоў, якія ім увогуле належалі на тэрыторыі сучаснай Беларусі [4, с. 134]. Напрацягу другой паловы XVI – першай паловы XVII стагоддзя манахі актыўна набывалі новыя ўладанні. Прадаўцамі маёмасці пераважна былі шляхціцы: у 1598 годзе – Астафей Корсак (вёска Дзявіца), 1620 год – Няміраў (вёска Астраўляны), у 1624 годзе езуіты атрымалі прывілей на вёску Кушлікі і г. д. [4, с. 118; 3, с. 37].

Становішча каталіцкай царквы на тэрыторыі Полацкага ваяводства вызначалася некалькімі аспектамі: па-першае, каталіцызм не з’яўляўся тут дамінуючым вызнаннем; па-другое, працяглае знаходжанне ваяводства ў складзе Маскоўскай дзяржавы абумовіла тое, што фактычна напрацягу другой паловы XVI стагоддзя каталікі былі вымушаны аднаўляць нават той нязначны ўплыў у грамадстве, які меўся да капітуляцыі 1563 года. Але ўсё страчанае вярнуць не ўдалося. Так, першая каталіцкая місія бернардынцаў, утвораная яшчэ ў 1498 годзе і знішчаная ў выніку захопу Полацка ў 1563 годзе, не была адноўленая пасля вызвалення 1579 года і нанова пачала існаванне толькі ў канцы XVII стагоддзя.

Каталіцтва і мяшчанства. Полацкае мяшчанства да 1563 года, калі і мела ў сваім складзе каталікоў, то вельмі няшмат, нягледзячы на тое, што роўны праваслаўным статус быў гарантаваны каталікам магдэбургскім прывілеем 1496 года, які ўтрымліваў наступную норму: *«Маюць теж быти в месте первореченом завсегда двадцать рядских, которых будеть обирати войт – половину закону римского, а половину з другую грецкого, которые ж радцы з войтом посполито мають обирати, промежку себе, на кождый год два бурмистры – одного закону римского, а другого грецкого, которых же руками з войтом обопольно, посолство мает быти ряжено»* [5, с. 156 – 157]. Аналагічнае парытэтнае права каталікі мелі і згодна з пацверджанымі прывілеямі Полацку напрацягу ўсяго вывучаемага перыяду. Больш таго, у выніку падзеяў 1596 года толькі каталікі і ўніяты атрымалі магчымасць быць абранымі бурмістрамі, што было пацверджана ў канфірмацыйным прывілеі Полацку на магдэбургскае права 1633 года Уладзіславам Вазам [6, с. 45]. Але ўзнікае пытанне, як насамрэч абстаялі справы, паколькі ў адпаведнасці з пацверджаннем Жыгімонта Вазы магдэбургіі ў 1591 годзе праваслаўныя мелі права абіраць палову бурмістраў акурат з ліку праваслаўных, а акт Берасцейскай уніі скасоўваў праваслаўе як такое. Ва ўмовах неўспрымання палачанамі уніі яны маглі слухна спасылацца на пачатковую клаузулу з магдэбургскага прывілея, а, як вядома, фармальныя тонкасці ў абароне правоў заўсёды маюць вагу. Так было, напрыклад, у Дзісне, дзе і пасля уніі праваслаўныя абіраліся бурмістрамі (дзісенскі бурмістр Эліаш Асока ў 1611 годзе, па словах полацкага месцага пісара Я. Дзягілевіча, з'яўляўся схізматыкам) [7, с. 22]. Так ці іначэй, толькі пачынаючы з 1633 года важнейшы інстытут самакіравання ў Полацку юрыдычна абгрунтавана апынуўся пад кантролем каталікоў. Аналагічная сітуацыя, без сумнення, склалася і ў адносінах да цэхавага права.

Колькі было каталікоў у Полацку на момант вызвалення горада арміяй С. Баторыя і ці яны ўвогуле выжылі пасля захопу горада ваяводства войскам Івана Жахлівага, застаецца толькі здагадацца, але можна адзначна сцвярджаць, што мала. У сваёй масе палачане не лічылі каталіцкую царкву сваёй. Яскравым прыкладам антыкаталіцкіх настрояў полацкага мяшчанства стала яго рэакцыя на ўведзены па ўсёй Рэчы Паспалітай у 1583 годзе новы каляндар папы Рыгора XIII. Па меркаванні беларускай даследчыцы С.В. Марозавай, «календарны бунт» у Полацку адбыўся ў 1584 годзе [8, с. 486], хаця пра яго мы даведваемся з крыніцы, якая не дае для гэтага ніякіх падставаў: у лісце, датаваным 20 ліпеня 1599 года, канцлер Леў Сапега адзначна спасылаецца на інфармацыю ад свайго брата, Андрэя Сапегі, які на той час, з 1597 па 1613 гады, займаў пасаду полацкага ваяводы [9, с. 221; 10, с. 46]. Падзеі разгарнуліся, згодна са звесткамі літоўскага канцлера, такім чынам, што праваслаўныя жыхары не толькі адмовіліся прызнаваць новаўвядзенні, але і дэманстравалі грэбавалі каталіцкімі святамі. Так, палачане «у дні святаў хвалебныя вельканочныя крэмы адчынялі, гандлявалі, працу розную выконвалі, а яшчэ больш чым раней пачалі чыніць так у святаў дні, чым у звычайныя перад гэтым», а ў адказ на патрабаванні лентвойта з павагай паставіцца да каталіцкіх святаў сталі пагражаць закідаць яго каменнямі [9, с. 221]. Калі ж лентвойт напісаў пра гэта каралю і атрымаў ад яго адпаведныя даручэнні, то і каралеўскія загады не спынілі свавольнікаў, якія «ў дні святых і ў дзень Божыга цела» гандлявалі, больш таго, пагражалі зруйнаваць касцёл і езуіцкі калегіум, ды, нарэшце, натоўп «з трубама і бубнама» пачаў граміць шляхецкія дамы [9, с. 221]. На жаль, працяг гэтай гісторыі не вядомы, але яе рэлігійны падтэкст не выклікае сумненняў. Факт жа нападу на шляхецкую маёмасць сведчыць пра актуальнасць сацыяльнага аспекту ў міжканфесійных дачыненнях. Цікава, што ці не галоўнымі інспіратарамі «нахабства» мяшчанаў літоўскі канцлер лічыў этнічна не мясцовы кампанент, а дакладней, аселых у Полацку яшчэ з часоў акупацыі маскоўцаў, да якіх далучыліся зарыентаваныя на Маскву палачане.

У XVII стагоддзі культура стаўлення да каталіцтва ў асяроддзі полацкага мяшчанства асаблівага прагрэсу не набыла. Адкрытае супраціўленне ўладам, якія мелі выразна каталіцкае «аблічча», у палачан не набывала празмерна агрэсіўных формаў, хаця крыніцы сведчаць пра рэальныя магчымасці сілавога супрацьстаяння на рэлігійнай глебе. Так, у красавіку 1622 года, па сведчанні полацкага падстаросты каталіка Яна Хармінскага, раз'юшаны шчырым прызнаннем архіепіскапа Я. Кунцэвіча ў прыхільнасці да уніі натоўп праваслаўных мяшчан гатовы быў пазабіваць і ўніятаў, і каталікоў: *«самі ж рыхтаваліся мы разам з каталіцкімі райцама магістрату жыццё аддаць у абарону Слугі Божыга»* [7, с. 41]. Нездарма і ў 1635 годзе вялікаліцкія купцы, пераказваючы ў Разрадны прыказ звесткі, узятыя ад полацкага мешчаніна Івашкі Кучука, адзначалі: *«а беларусцам от поляков налога за веру большая, и чаят де у них меж себя о вере бою»* [11, с. 128]. Нельга таксама не адзначыць, што канфлікт 1622 года, апісаны Я. Хармінскім, дае падставы казаць пра наяўнасць пэўнага механізма знаходжання кампрамісу паміж канфесійнымі групамі ў гэтым месце, у прыватнасці перамовы з праваслаўнымі актывістамі [7, с. 41]. А вось дробнае антыкаталіцкае шкодніцтва і блюзнёрства набылі ў Полацку сістэмны характар. Напрыклад, у 1643 годзе полацкі лентвойт скардзіўся на групу мяшчанаў на чале з праваслаўным папам Мясціям Гедройцам, якія знішчылі і зганьбілі абразы Св. Казіміра і Св. Ісафата, а казнадзей езуіцкага калегіума Ян Філіпоўскі зрабіў запіс у месцкія кнігі, у якім сцвярджаў, што праваслаўныя *«образы Божыя светлыя лжаты, деспектуют, деруть, насмеваючы се оным светым образом, очы, носы вышарпывают и о Панне Насветишей*

блуждать» [12, с. 368]. Але ў цэлым адносіны да рыма-каталікоў былі, хіба, больш стрыманымі, чым да ўніятаў, якія і публічна, і ў сям’і трывалі знявагу [13, с. 46 – 47].

Каталіцтва і шляхта. Яшчэ ў другой палове XVI стагоддзя каталікі складалі мізэрную частку ў шэрагах праваслаўнай шляхты. Так, па звестках, падрыхтаваных для С. Баторыя, на момант заснавання ім калегіюма ў Полацкім ваяводстве было толькі сем каталіцкіх сем’яў [14, с. 55]. Нават калі гэта інфармацыя і не цалкам адпавядае рэчаіснасці, пэўную тэндэнцыю яна адлюстроўвае. Пацвярджае рэальнасць гэтага становішча і рашучая апазіцыя мясцовай шляхты ў адносінах да каралеўскага рашэння аб размяшчэнні езуітаў у Полацку, што выявілася падчас Віленскага з’езда 1580 года [15, с. 176, 181].

Няма сумненняў у тым, што ў вылучаны час колькасць прыхільнікаў каталіцызму з ліку полацкай шляхты істотным чынам вырасла як за кошт канверсіі з пратэстантызму і праваслаўя, так і за кошт новааселых у ваяводстве шляхціцаў з іншых рэгіёнаў Вялікага княства Літоўскага і Кароны Польскай. Пэўную ролю маглі адыграць і працэсы кансалідацыі шляхецкага грамадства праз пашырэнне міжродавых сувязей. Для полацкай шляхты небезвыніковым застаўся таксама вопыт Інфлянцкай вайны, у выніку якой мясцовая грамада зразумела, па-першае, сутнасць палітыкі маскоўскіх уладаў і ўбачала свайго ворага ў твар, а па другое, пераселеныя з захопленых земляў палачане апынуліся па волі лёсу ў розных частках ВКЛ, дзе былі вымушаныя наладжваць новыя кантакты ў заходніх рэгіёнах дзяржавы і дзе каталіцкая царква мела трывалае становішча.

Каталіцтва ўжо ў першай палове XVII стагоддзя на Полаччыне вызнавалі многія прадстаўнікі буйнейшага і найбольш разгалінаванага мясцовага роду Корсакаў, суцэльна прыналежных да праваслаўя яшчэ ў сярэдзіне XVI стагоддзя. У XVII стагоддзі, здаецца, яны не менш за езуітаў, спрычыніліся да росту прысутнасці Ватыкана на ўсходзе ВКЛ. Адметны прыклад дае глыбоцкая галіна роду. Так, калі Леў Пятровіч Корсак, памерлы да 1596 года [16, s. 171], належаў да праваслаўя, больш таго, відаць, з’яўляўся фундатарам праваслаўнага кляштару ў Беразвеччы і там жа быў пахаваны [17, с. 278], то яго сын, знакаміты Язэп Львовіч Корсак, мсціслаўскі ваявода, быў не толькі каталіком, але, у адпаведнасці з сямейнай традыцыяй, актыўна фінансава і маёмасна спрыяў царкве, да якой належаў [16, s. 172].

Некалькі асабліва ўдалых набыткаў каталіцкай царквы звязаныя з прадстаўнікамі роду Корсакаў, якія не мелі нашчадкаў, гэта значыць, памерлі бяздетнымі. Гэта той жа Язэп Львовіч Корсак Глыбоцкі і Язэп Рыгоравіч Корсак Удзельскі [16, s. 172, 177]. Абодва фундавалі цэлыя касцельныя комплексы: першы – касцёл і кляштар кармелітаў у Глыбокім (напрацягу 1639 – 1642 гг.) [17, с. 277 – 284]; другі – касцёл і кляштар францысканцаў ва Удзелі (1642 г.) [17, с. 317 – 328, 335 – 347]. Такія вялікія ахвяраванні царкве, без сумнення, сталі наступствам перажывання асабістай трагедыі, чым удала скарысталіся набліжаныя да Корсакаў святары. У выніку цэлы шэраг былых прыватных уладанняў Корсакаў у Полацкім ваяводстве трапіў у сферу непасрэднага адміністрацыйнага і месіянерскага ўплыву каталіцкай царквы.

На карысць каталіцкай царквы і ўніяцкай яе разнавіднасці полацкія Корсакі адпісалі таксама нямалую маёмасць. Так, Я.Л. Корсак у 1634 годзе адпісаў на кляштар базыльянаў уласны маёнтак Беразвечча разам з усёй былой праваслаўнай інфраструктурай [18, с. 164]. У 1622 годзе царкву ў Галубічах фундаваў Ян Рыгоравіч Корсак, полацкі харужы [16, s. 188; 19, с. 74]. Зацятым прыхільнікам уніяцтва быў Астафей Корсак Галубіцкі, падваявода, а ў 1606 – 1625 гадах – войскі полацкі [19, с. 75]. У 1625 годзе ён запавёў віленскаму базылянскаму кляштару Святой Троіцы маёнтак Залессе-Астроўна ў Полацкім ваяводстве, а пасля яго смерці на галубіцкі кляштар і царкву была фундавана яго частка маёнтка Галубічы [20, с. 36 – 37]. Праўда, сам факт ахвяравання выклікаў рашучы супраціў сваякоў А. Корсака, якія пасля яго смерці вялі доўгія судовыя працэсы з уніятамі. Так, Рыгор Корсак, харужы полацкі, падчас судовага разбіральніцтва давёў, што самі ахвяраванні былі здзейсненыя ў абыход права і пад уплывам базыльянаў «за радою и намовою отцов чернцов» [20, с. 225].

Акрамя Корсакаў, вызнаўцамі каталіцтва сталі і іншыя праваслаўныя полацкія кланы. Да полацкай каталіцкай шляхты належаў род Арэхаўскіх, адзін з прадстаўнікоў якога, Валерыян, у пачатку XVII стагоддзя займаў некаторы час пасаду падстоля [19, с. 79]. У тэстаменце, які быў складзены 23 красавіка 1623 года і актыкаваны ўжо пасля смерці В. Арэхаўскага ў кнізе полацкага земскага суда 19 чэрвеня 1623 года, адзначаецца «...*cialo moie grzeszne w kosciele ode mnie zbudowanym na Mniucie uczciwie z obrzędami w kosciele świętym katolickim będącemi pogrzebione byc ma, czego aby Ich Msci panowie opiekunowie naznaczeni doyrzewali...*» [21, арк. 283]. Як відаць з прыведзенага ўрыўка, гэты полацкі шляхціц не толькі вызнаваў каталіцтва, але і пашыраў яго праз заснаванне касцёла ва ўласнай маёмасці.

Без сумнення, каталікамі з’яўляліся прадстаўнікі аселяй на Полаччыне кароннай шляхты, пра што мы ўжо адзначалі раней [22, с. 47 – 55]. Так, выхадзец з Кароны Станіслаў Бажымоўскі адмыслова распарадзіўся ў 1652 годзе пахаваць сябе ў склепе пры полацкім калегіюме: «*Cialo moie grzeszne Tam ze w tym sklepie u Jch Msci Oycow Jezuitow Colledium Polockiego, gdzie małzonkę moją miłą pochowałem syn moy Miły pogrzesc ma*» [23, арк. 19].

Рост колькасці каталіцкіх храмаў і ўладанняў на тэрыторыі Полацкага ваяводства меў свае геаграфічныя асаблівасці. Большасць заснаваных касцёлаў паўстала ўздоўж паўднёва-заходняй мяжы ваяводства.

Дастаткова хутка пасля сканчэння Інфлянцкай вайны Полаччына пакрылася сеткай каталіцкіх святыняў. У сталіцы ваяводства ўжо ў 1581 годзе існавалі езуіцкія касцёлы – адзін у замку, другі – перад замкам [24, с. 87]. Паміж 1628 – 1648 гадамі быў пабудаваны касцёл францысканцаў на сродкі полацкага войскага К. Храпавіцкага [1, с. 453]. Парафіяльны касцёл у Дзісне з’явіўся ў 1581 годзе, а ў 1630 годзе – драўляны кляштар айцоў францысканцаў [25, с. 231]. У адпаведнасці з каралеўскім дазволам ад 24.02.1585, Асвея была перададзена Янам Кішкам полацкім езуітам, якія заснавалі тут кляштар і адкрылі школу [18, с. 162]. У пашырэнні каталіцызму на Полаччыне сваю ролю адыграў канцлер ВКЛ Леў Сапега, які набыў у 1586 годзе Лепель і неўзабаве заснаваў ля старога паселішча новае мястэчка з касцёлам, а пазней, у 1609 годзе, падараваў Лепельскія маёмасці разам з вёскамі ў Полацкім ваяводстве кляштару віленскіх бернардынак [26, с. 350]. Мураваны касцёл у Кублічах фундаваў у 1642 годзе полацкі стольнік Юзаф Кланюўскі [18, с. 183].

Не маючы намераў ідэалізаваць адносіны шляхты да каталіцтва, прывядзем прыклад, калі інтарэсы царкоўных і свецкіх землеўласнікаў не супадалі і прыводзілі да канфліктаў. Так, у 1599 годзе дайшло да судовага разбіральніцтва справы аб недапушчэнні шляхціцамі (*Войнамі, Небарвіцкім, Рытінскім, Баханскім, Валенціновічамі, Рыжым і Рэвутам* – заўважная колькасць) полацкіх езуітаў да рыбных ловаў на азёрах Улічы і Паддуб’е [17, с. 271 – 273]. Так што мясцовае «*інтэлегентнае насельніцтва*», як шляхту сціпла акрэсліў выдавец XIX стагоддзя [17, с. 271], не перабірала сродкамі дзеля абмежавання маёмасных аспірацыяў паслядоўнікаў паважанага Ігната Лаёлы.

Заклучэнне. Што дала новая хваля каталізацыі Полаччыны ў другой палове XVI – першай палове XVII стагоддзя? Дастаткова многа: тэатр (школьны езуіцкі тэатр пачаў дзейнічаць у Полацку ўжо ў 1585 годзе, а яго пастаноўкі захаплялі і шляхту, і мяшчанства [27, с. 612 – 613]) і архітэктур, сучасную сістэму адукацыі і *новыя магчымасці*, у тым ліку ў галіне самарэалізацыі і кар’еры, для той часткі мясцовых жыхароў, якая актыўна пераймала каталіцтва, праз што край далучаўся да ўступаючай у мадэрную эпоху заходняй цывілізацыі. Адначасова палачане праз гвалтоўнае насаджэнне ўладамі каталіцызму страцілі канфесійнае адзінства і ўступілі ў эпоху рэлігійных канфліктаў і пошуку ўласнай ідэнтычнасці. Але сітуацыя ў Полацкім ваяводстве не была выключнай, паколькі ў сферу ўплываў каталіцтва ў другой палове XVI – першай палове XVII стагоддзя трапілі і іншыя традыцыйна праваслаўныя рэгіёны Рэчы Паспалітай, як, напрыклад, Вальнь [28, с. 309 – 399].

Але поспехі «экспансіі» каталіцкай царквы на ўсход да сярэдзіны XVII стагоддзя нельга назваць іначай як супярэчлівымі. З аднаго боку, рост матэрыяльнай базы каталіцызму на працягу стагоддзя ўражае, як і дынаміка працэсу акаталічвання так званых «вярхоў грамадства», з іншага – відавочным з’яўляецца факт тоеснасці каталікоў толькі з элітарнай часткай мясцовага мяшчанства і шляхты. Складана аспрэчыць і такую, напэўна, патрабуючую верыфікацыі інфармацыю, згодна з якой на тэрыторыі Полацкага ваяводства ў 1653 годзе было толькі чатыры плябаніі, у той жа час у суседнім Ашмянскім павеце – 35, Браслаўскім – 9, Аршанскім – 10 [4, с. 100].

ЛІТАРАТУРА

1. Ярашэвіч, А. Полацкі кляштар бернардынцаў / А. Ярашэвіч // Вялікае княства Літоўскае: энцыкл.: у 2 т. – Мінск: БелЭн, 2007. – Т. 2: Кадэцкі корпус – Яцкевіч. – С. 453.
2. Латышонак, А. Нацыянальнасць – Беларусь / А. Латышонак. – Літва: Ін-т беларусістыкі, Беларус. гіст. таварыства, 2009. – 558 с.
3. Блинова, Т. Иезуиты в Белоруссии / Т. Блинова. – Минск: Беларусь, 1990. – 110 с.
4. Мараш, Я.Н. Ватикан и католическая церковь в Белоруссии (1569 – 1795) / Я.Н. Мараш. – Минск: Выш. шк., 1971. – 272 с.
5. Полоцкие грамоты XIII – начала XVI в.: в 6 вып. / Акад. наук СССР. Ин-т истории СССР. – М., 1977 – 1989. – Вып. 2 / сост. А.Л. Хорошкевич. – 1978. – 219 с.
6. Доўнар, А. Пацвярдзальны прывілей Полацку (нарыс з гісторыі Полацка 30-х гадоў XVII ст.) / А. Доўнар // *Commentarii polocenses historici*. – 2004. – Т. I. – С. 43 – 49.
7. Akta męczeńskie unii // *Rocznik Towarzystwa historyczno-literackiego w Paryżu. Rok 1868*. – Paryż: Księgarnia Luxemburska, 1869. – S. 1 – 63.
8. Гісторыя Беларусі: у 2 ч. / І.П. Крэнк [і інш.]. – Мінск: РІВШ БДУ, 2000. – Ч. 1: Са старажытных часоў да канца XVIII ст.: курс лекцый. – 656 с.
9. Archiwum Domu Sapiechów wydane staraniem rodziny / opracował Pr. A. Prochaska. – Lwów: Nakładem rodziny z drukarni zakładu narodowego im. Ossolińskich, 1892. – Т. I: Listy z lat 1575 – 1606. – XXXV+579.
10. Wolff, J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego (1386 – 1795) / J. Wolff. – Kraków: Druk. Anczyca i Spółki, 1885. – 354+VII.

11. Русско-белорусские связи: сб. док. (1570 – 1667). – Минск: Высш. шк., 1963. – 535 с.
12. Уния в документах: сб. / сост. В.А. Теплова, З.И. Зуева. – Минск: «Лучи Софии», 1997. – 520 с.
13. Вернікоўская, А. Супраціў праваслаўнага насельніцтва Полацкай епархіі ўвядзенню уніі / А. Вернікоўская // Беларускі гістарычны агляд. – Т. 8. – Сш. 1 – 2 (14 – 15). – 2001. – С. 25 – 52.
14. Блинова, Т.Б. Иезуиты в Беларуси. Роль иезуитов в организации образования и просвещения / Т.Б. Блинова. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 427 с.
15. Лаппо, И.И. Великое княжество Литовское от заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батория (1569 – 1586). Опыт исследования политического и общественного строя / И.И. Лаппо. – Т. 1. – СПб.: Тип. И.Н. Скороходова, 1901. – 796 с.
16. Boniecki, A. Herbarz Polski / A. Boniecki. – Т. XI. – Cz. 1. – Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. – 398+IV s.
17. Историко-юридические материалы, извлеченные из актов книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 22. – Витебск: Типо-Литография Г.А. Малкина, 1891. – X+501+XXXVII.
18. Кулагін, А.М. Каталіцкія храмы на Беларусі: энцыкл. даведнік / А.М. Кулагін. – Мінск: БелЭн, 2000. – 216 с.
19. Галубовіч, В. Земскія ўраднікі Полацкага ваяводства (другая палова XVI – першая палова XVII ст.) / В. Галубовіч, А. Радаман, Д. Вілімас // *Commetarii polocenses historici*. – 2004. – Т. I. – С. 73 – 80.
20. Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Т. X. – Вильна: Тип. О. Блюмовича, 1874. – С. VII+392.
21. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Мінску (НГАБ у г. Мінску). – Фонд 1778. – Воп. 1. – Спр. 1.
22. Галубовіч, В. Шляхта польскага паходжання ў Полацкім ваяводстве ў канцы XVI – XVII ст. / В. Галубовіч // *Матэрыялы гісторыка-краязнаўчай канферэнцыі: (да 80-годдзя Полацкага краязнаўчага музея)*. – Полацк: НППГКМЗ, 2008. – С. 47 – 55.
23. НГАБ у г. Мінску. – КМФ-18. – Воп. 1. – Спр. 126.
24. Тарасаў, С.В. Полацк IX – XVII стст.: Гісторыя і тапаграфія / С.В. Тарасаў. – Мінск: Беларус. навука, 1998. – 183 с.
25. Бунто, Я. Дзісна / Я. Бунто // *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т.* – Мінск: БелЭн, 1996. – Т. 3: Гімназіі – Кадэцыя. – С. 231.
26. Якуш, І. Лепель / І. Якуш // *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т.* Т. 4. – Мінск: БелЭн, 1997. – С. 350 – 351.
27. Гісторыя Беларусі: у 6 т. / Ю. Бохан [і інш.]; рэд. кал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Экоперспектива, 2008. – Т. 2: Беларусь у перыяд Вялікага Княства Літоўскага. – 688 с.
28. Довбищенко, М.В. Волинська шляхта у релігійних рухах (кінець XVI – перша палова XVII ст.) / М.В. Довбищенко. – Київ: ПП Сергійчук М.І., 2008. – 882 с.

Паступіў 17.11.2010

CATHOLIC RELIGION IN POLOTSK PROVINCE IN THE END OF XVI – THE FIRST HALF OF XVII CENTURIES

V. HALUBOVICH

The article is dedicated to the history of Catholic religion dissemination on the territory of Polotsk province in the end of XVI – the first half of XVII centuries. At the moment of release of Polotsk province from Moscow troops in 1579 the inhabitants professed orthodoxy. As a result of active state supporting and financing from private means the Catholic church influence was growing quickly. The Polotsk gentry played the special part in the dissemination of that religion. The considerable part of the gentry turned to the Rome ecclesiastical care. Just the gentry possessing the substantial material resources financed the building of Roman-Catholic churches and bequeathed them their estates. Catholicism spreading included the Polotsk inhabitants in all-European social, political and cultural processes. It also promoted intensification of religious contradictions.